

ІСТОРІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США

УДК 94(73):316.32

Наталія Городня,
доктор історичних наук, професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І США

***Анотація.** Помітне місце у науковому дискурсі про глобалізацію займає концепція «американського проекту», що реалізується в інтересах США для поширення в світі американських впливів і встановлення (чи збереження) їхнього світового домінування. Проте негативний вплив глобалізації на США був однією з провідних тем передвиборчої кампанії Д. Трампа, а його дії на посаді президента свідчать про серйозність намірив реалізувати принаймні частину своїх передвиборчих обіцянок. З огляду на існування концепції глобалізації як «американського проекту» у статті висвітлюються інші основні концепції глобалізації, здійснюється історичний екскурс у наукове вивчення цього явища та робиться спроба виявити у ньому місце США. Глобалізація розглядається передусім як концепція глобальних змін та аналізується у двох основних вимірах – як процес і як сучасна епоха, чи принаймні її основна характеристика. Початок глобалізації як процесу науковці відносять до різних періодів, найчастіше до кінця ХХ ст., середини-кінця ХІХ ст. чи ХVІ ст., хоча також її розглядають як більш ранній феномен в історії людства. Виділяють окремі етапи які хвилі глобалізації, що відбувалися продовж історії, при чому з різною інтенсивністю у різних сферах (економічній, політичній, соціокультурній) і визначали окремі історичні епохи. Загальною тенденцією світового розвитку в різні епохи було отримання найсильнішою державою основних переваг від глобалізації, і навпаки, перетворення її на найсильнішу державу через найбільш ефективно використання можливостей, що надавала глобалізація. У ХХ ст. це були США. Констатація Д. Трампом негативного впливу глобалізації на США є виявом втрати ними домінуючих світових позицій.*

***Ключові слова:** глобалізація, США, вивчення глобалізації, концепції глобалізації, адміністрація Д. Трампа*

Слово «глобалізація» є часто вживаним, а наукова література, що аналізує це явище, нараховує тисячі праць. Науковці трактують це явище по-різному, у зв'язку з чим існують різні концепції глобалізації. Помітне місце серед них займає концепція глобалізації як «американського проекту», що реалізується в інтересах США для поширення в світі американських впливів і встановлення (чи збереження) їхнього світового домінування. У цьому контексті стали несподіваними передвиборчі заяви Д. Трампа, які акцентували на негативному впливі глобалізації на США і на його намірах як президента рішуче протидіяти їм, та масова підтримка, надана йому американцями на виборах 2016 р.

Так, під час передвиборчої кампанії Д. Трамп критикував підписані США торговельні угоди, зобов'язувався розірвати Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (НАФТА) або переглянути її умови, припинити підтримку угоди про Транстихоокеанське партнерство (ТТП), критикував Паризьку кліматичну угоду, погрожував накладати штрафи на американські компанії, що інвестують за

кордоном і створюють там робочі місця, визнати Китай маніпулятором валют і встановити високі тарифи на торгівлю з ним, вислати з країни понад 2 млн мігрантів, призупинити імміграцію з регіонів, де є поширеним тероризм, і побудувати стіну з Мексикою, щоб стримувати нелегальну імміграцію.

У перші дні після інаугурації президент Д. Трамп підписав виконавчий указ, що виводив США з угоди ТТП [1], а в червні 2017 р. оголосив про припинення участі США у Паризькій кліматичній угоді 2015 р. як такій, що є несправедливою по відношенню до американського бізнесу, робітників і платників податків [2]. На порядок денний американського політичного дискурсу вийшли питання про переговори стосовно зміни умов багатосторонньої торговельної угоди НАФТА і американсько-корейської угоди про вільну торгівлю [3; 4] та прогнозовані наслідки будівництва стіни з Мексикою [5].

Порядок денний адміністрації Д. Трампа з глобальної проблематики, вплив глобалізації на США і результатів виборів у США 2016 року на процеси глобалізації є актуальними темами аналізу провідних світових інформаційних агентств і аналітичних центрів, передусім американських – Інституту Брукінгса, Ради з міжнародних справ, Американського інституту підприємництва та інших [6; 7; 8].

Оскільки заяви Д. Трампа і дії його адміністрації суперечать поширеному сприйняттю глобалізації як «американського проекту», метою цієї статті є висвітлення різних концепцій глобалізації, здійснення історичного екскурсу в наукове вивчення цього явища, виявлення місця і ролі у ньому США.

Різноманітні підходи до глобалізації можна поділити на дві великі групи: глобалістів і антиглобалістів, як це зробили британські політологи Д. Гелд і Е. Мак-Грю у праці «Глобалізація / антиглобалізація». За їхньою характеристикою, глобалісти розглядають глобалізацію як концепцію глобальних змін, що ведуть до суттєвої трансформації організації принципів соціального життя і світового порядку, появу нових форм транснаціональної соціальної організації. Для них очевидно, що економічна, соціальна і політична діяльність вже не обмежується національними кордонами, вона усе більше поширюється через ці кордони і регіональні межі. [9, С. 7-8]. Для антиглобалістів дискурс про глобалізацію відволікає від вирішення проблем на національному рівні, які залишаються основними, і легітимізує неоліберальний глобальний проект – створення глобального вільного ринку і консолідації англійсько-американського капіталізму. У глобалізації вони вбачають нову форму західного імперіалізму – нові форми нагляду великих держав над світом, його підпорядкування потребам фінансового капіталу [9, С. 4-5].

Прикладом такого підходу служить стаття марокканського професора Мохамеда Чтату «Чи є глобалізація постмодерною формою імперіалізму», у якій глобалізація розглядається як культурна модель, розвинута в США після завершення конфронтації між Заходом і Сходом, та реалізація американського бачення того, яким має бути світ, без урахування географічного розташування держав, відмінностей в культурі й віруваннях різних народів [10].

Розуміння глобалізації як «американського проекту» часто пов'язується з ідеологією неолібералізму, покладену в основі економічної політики усіх американських адміністрацій з 1980-х рр., від Р. Рейгана до Б. Обами. Д. Трамп став першим президентом, хто поставив її під сумнів, принаймні на початку свого

президентства. Тому для деяких авторів «глобалізація» і «неолібералізм» є тісно взаємопов'язаними концепціями: неолібералізм розглядається як основна рушійна сила глобалізації, а сама глобалізація – як наслідок і подальше просування неолібералізму глобально [11].

Глобалізація є предметом вивчення глобалістики – міждисциплінарної галузі наукових досліджень, яка була започаткована у першій половині 1970-ті рр. доповідями міжнародного аналітичного центру «Римський клуб». Ці доповіді, починаючи з першої під назвою «Межі зростання» (1972 р.) привернули увагу до існування глобальних проблем людства, включаючи руйнування навколишнього середовища через економічне зростання, і потребу вироблення глобального мислення. Вони поклали початок дослідницьким роботам з «глобальної проблематики», які у 1960-ті рр. в наукових колах вже обговорювалися, але не оформилися у окремий напрямок наукових досліджень. Так, термін «глобалізація» з'явився у словнику Мерріам-Вебстер (Merriam-Webster) у 1951 р., а в 1962 р. канадський письменник і філософ Маршалл Маклюен (Marshall McLuhan) запровадив термін «глобальне село». Він використав його під час аналізу впливу медіа на суспільство для опису перспектив перетворення світу на стиснений простір завдяки миттєвій передачі інформації через нові електрокомунікаційні технології [12].

У тому ж десятилітті американський соціолог І. Валлерстайн сформулював концепцію світової системи («світ-системи») – історичної соціальної системи взаємозалежних частин у складі держав-«ядер», «периферії» і «напівпериферії», що є цілісною структурою з єдиним поділом праці і численними культурними системами. Автор визначив три типи «світ-системи», що існували продовж історії людства. Сучасною «світ-системою», за визначенням автора, є світова капіталістична економіка, яка є більшою, ніж юридично встановлена політична одиниця [13, С. 15]. Праці І. Валлерстайна заклали основи однієї з найбільш впливових теорій глобалізації – теорії світової системи, хоча термін «глобалізація» у 1970-х рр. він не використовував.

Частково у відповідь на теорію світової системи інший американський соціолог Джон У. Мейер зі Стенфордського університету розпочав у 1970-ті рр. вивчення інтерпретацій глобальних відносин, структур і практик. Його праці заклали основи теорії глобальної спільноти (або теорії світового суспільства, глобального нео-інституціоналізму чи Стенфордської школи глобального аналізу). Ця теорія розглядає світову систему як «світову спільноту» – соціальну систему у складі держав, міжнародних організацій та індивідуумів, оснований на наборі певних глобальних культурних норм і моделей, та на колективному визнанні авторитету. Глобалізація, згідно з цією теорією, є зростанням і запровадженням нової світової культури. Так, на думку Дж. У. Мейера, раціональний інституційний і культурний порядок, що викристалізувався принаймні з середини ХІХ ст., складається з універсально прийнятних моделей, які визначають, хто є легітимними акторами світової спільноти, які цілі вони можуть реалізовувати і як вони можуть це робити. Наприклад, концепції прогресу, суверенітету і прав людини, що отримали великий авторитет, обумовили дії держав, організацій і окремих індивідів та заклали підґрунтя для глобальних дискусій [14].

Термін «глобалізація» популяризував у 1980-ті рр. професор маркетингу Гарвардської школи бізнесу Теодор Левітт. У статті «Глобалізація ринків»,

опублікованій у журналі «Гарвард бізнес рив'ю» у 1983 р. він визначив два основні фактори, що формують світ – технології і глобалізацію, і описав їх. Він також охарактеризував утворення єдиного споживчого ринку і діяльність глобальних корпорацій, що оперують в усьому світі як єдиній одиниці й продають усюди однакові, стандартизовані товари. Необхідною умовою для цього він назвав зменшення затрат і цін, з одного боку, і підвищення якості й надійності товарів, з іншого. Етнічні ринки (китайська їжа, піта, музика кантрі тощо) він визначив як сегменти цього світового ринку, що не суперечить глобальній гомогенізації, а лише підтверджує її [15].

Вважається, що перше визначення глобалізації поза межами економіки зробив у 1985 р. американсько-британський соціолог Рональд Робертсон. У праці «Глобалізація: соціальна теорія і глобальна культура» (1992 р.) він охарактеризував це явище як «ущільнення світу й інтенсифікацію його усвідомлення як єдиного цілого» [16, С. 8]. У цій праці світ розглядається як єдине ціле, поза традиційними відмінностями між глобальним і локальним, між універсальним і особливим. Особливу увагу автор приділив культурі і формуванню глобальної свідомості. На противагу теорії світової спільноти, за Р. Робертсоном, глобалізація не створює єдиної культури, у якій усі мають однакові вірування і цінності, проте вона створює єдину арену, у якій усі актори реалізують свої цілі свідомим порівнянням з іншими, використовують спільні стандарти принаймні як критерії для оцінювання. Наслідування набирає форми селективного інкорпорування ідей з глобального арсеналу. У цій праці вперше використано термін «глокалізація», що, за Р. Робертсоном, означає інтерпретацію і використання універсальних ідей і процесів, включених у глобалізацію, по-різному, у залежності від різних поглядів і різної історії окремих груп. Цю концепцію він розвинув у іншій своїй праці «Глокалізація: час-простір і гомогенність-гетерогенність» [17]. Концепція Р. Робертсона заклала основи іншої впливової теорії глобалізації – світової культури.

У сучасній науковій літературі найчастіше зустрічаються два основні підходи до визначення глобалізації – як процесу і сучасної історичної епохи, чи принаймні її основної характеристики. Найбільш поширеним є розуміння глобалізації як процесу, який, проте, на думку різних вчених, має різні основні характеристики. Ці підходи можна поділити на кілька груп.

До першої групи можна віднести концепції глобалізації, основані на таких основних характеристиках як зростання міжнародних взаємозв'язків і посилення взаємозалежності у світовому масштабі. Так, професор історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Б. М. Гончар (1945-2015 рр.) дає визначення глобалізації як «процесу поширення взаємозалежності усього світу внаслідок інтернаціоналізації політичних, соціально-економічних, науково-технічних та інших зв'язків різних країн» [18, С. 121].

Аналогічні формулювання повторюються у багатьох працях, за винятком акценту західних вчених на повноцінній участі у зв'язках, що призводять до посилення взаємозалежності, наряду з державами, організаціями, компаніями, окремих груп чи індивідів. Це значною мірою перегукується з концепціями «глобального села» М. Маклюєна і «ущільнення світу» Р. Робертсона. До науковців, хто поділяє такі підходи і заявляє про «стиснення часу і простору» [19, С. 6] і «кінець географії» [19, С. 14] належить відомий британський соціолог З. Бауман.

Другу групу формують концепції глобалізації, що використовують ключове слово «інтеграція», часто «економічна інтеграція». Так, за визначенням експертів американського аналітичного центру Брукінгс, глобалізація є «інтеграцією національних економік через ринки товарів, послуг, технологій, потоків капіталів, і певною мірою, праці» [20]. Аналогічним є визначення глобалізації як феномену посилення економічної інтеграції між державами, який характеризується рухом людей, ідей, соціальних традицій, звичок і продукції через кордони [21].

До третьої групи можна віднести концепції, що пов'язують її з поширенням у світі капіталізму, як правило, його англо-саксонської моделі, по усьому світу [22]. Науковці, що поділяють такий підхід, багато в чому солідаризуються з І. Валлерстайном, який змалював глобалізацію як процес поширення у глобальному масштабі капіталістичної світ-системи.

До четвертої групи відносимо концепції, в основі яких визначення науковцями глобалізації як «універсалізації» усіх сфер громадського життя, що зближає її авторів з теорією глобальної спільноти. Таке визначення дають, наприклад, відомі вітчизняні вчені О. Г. Білорус і В. І. Власов [23, С.18]. Водночас глобалізація для них є апофеозом усесвітньої ринкової економіки, що зближає їх з І. Валлерстайном.

Інтерпретація глобалізації як «універсалізації» має багато опонентів. Так, Д. Гельд, Е.Мак-Грю і З. Буман доводять, що глобалізація не означає універсалізацію чи глобальну інтеграцію. За словами З. Баумана, «глобалізація роз'єднує не менше, ніж об'єднує» [19, С. 6], «невід'ємною частиною процесів глобалізації є дедалі більша просторова сегрегація, відділення й відчуження» [19, С. 7].

У окрему групу можна виділити праці з акцентом на динаміці економічних, політичних, соціальних і культурних відносин через міжнародні кордони, що описує термін «глобалізація». Д. Гельд і Е. Мак-Грю розглядають глобалізацію передусім як процес прискорення і вдосконалення різноманітних міжнародних потоків товарів, інформації у загальному контексті соціального розвитку, пов'язаного зі змінами, трансформацією загальнолюдської організації, що пов'язує віддалені спільноти [9, С. 4].

Згідно зі Стенфордською енциклопедією філософії [24], глобалізація є процесом (чи набором процесів) розширення, інтенсифікації, прискорення і зростання впливу взаємозв'язків у межах усього світу. Ці процеси відображають трансформацію територіальної організації соціальних відносин і взаємодії / трансакцій, породжують трансконтинентальні чи міжрегіональні потоки, мережі діяльності і взаємодії.

Іншу перспективу в інтерпретацію глобалізації вносить впливовий американський політолог, Гарвардський професор Дж. Най, який вважає, що «глобалізація» відображає не взаємозалежності сучасного світу (що передає, на його думку, термін «глобалізм»), а швидкість і динамізм, з якою вони збільшуються чи зменшуються.

Якщо глобалізація – це процес, то він мав колись розпочатися. Існує два основні підходи до визначення початку процесів глобалізації: 1) з кінця ХХ ст., із завершенням «холодної війни» і революцією у сфері комп'ютерних технологій»; 2) з середини-кінця ХІХ ст. у зв'язку з суттєвим прогресом у сфері комунікацій і транспорту; 3) з ХVІ ст., з відкриття Америки і розвитку капіталістичної економіки.

Згідно з концепцією І. Валерстайна, сучасна світ-система виникла близько 1500 р., коли в частинах Західної Європи тривала криза феодалізму спонукала до технологічних інновацій, піднесення ринкових інституцій та інтенсифікації торгівлі на дальні відстані [13, С. 348]. Вона сконсолідувалася в середині XVI ст., і стала географічно глобальною лише в останній половині XIX ст.

На думку Р. Робертсона, глобалізація відбувалася століттями. Глобальна взаємозалежність і усвідомлення світу як одного цілого передувала часу капіталістичної модерності. Проте він виділяє кілька основних фаз глобалізації – «зародкова» європейська (близько XV ст.), «початкова» – до 1870-х рр.; «злету» – між 1870-ми і 1920-ми рр., «боротьби за гегемонію» – від 1920-х рр. до завершення Другої світової війни», і «невпевненості» (приблизно з 1960-х рр.). Найбільш важливим, на думку Р. Робертсона, був період між 1870-ми і 1920-ми рр., коли міжнародні комунікації, транспорт і конфлікти суттєво інтенсифікували відносини через національні кордони, що призвело до виникнення сучасних форм глобалізації. У цей період сформувалися основні точки відліку глобалізованого світу: національна держава, індивід, світ-система суспільств і людство як єдине ціле. Виникла спільна структура, якою усі могли скористатися, і глобальні концепції (наприклад, універсальна доктрина націоналізму); відбулося зростання багатьох транснаціональних зв'язків і стандартів. Водночас, наголошує він, глобальна свідомість не означала глобального консенсусу, що яскраво виявилось на наступних фазах глобалізації.

Деякі автори відносять початок процесів глобалізації до більш раннього періоду – до XIII-XIV ст., у зв'язку з активізацією у цей час міжнародної торгівлі на дальні відстані, до III тис до н.е. (від початку міжнародної торгівлі і створення імперій), чи навіть до початку розселення людини по планеті.

Як вважають О. Г. Білорус і В. І. Власов, першим відомим глобалістом був Хаммурапі, цар Вавилонії, який об'єднав під своєю владою сотні тисяч мешканців у басейні річок Євфрату і Тигру і сформулював перші закони життя спільноти. Аналогічно вони розглядають результати дій Ксеркса, Олександра Македонського, Чингізхана, імперських режимів Візантії і Риму, інших колонізаторів, які поєднували між собою різні території й народи на основі численних внутрішніх зв'язків у сфері політики, економіки, торгівлі. Чимало ознак глобалізації, на їхню думку, були притаманні Ганзейському Союзу купців Середньовіччя, епосі Великих географічних відкриттів, початковим століттям нашої ери завдяки формуванню Великих торговельних шляхів (Шовкового, Із варяг у греки, Залізного тощо) [23, С. 17].

Відлік початку глобалізації, що суттєво відрізняється, залежить від ключових характеристик, покладених у визначення цього явища. Якщо ключовим словом концепції глобалізації є «взаємодія», дійсно, можна визнати, що продовж історії людства процес взаємодії між віддаленими територіями ставав масштабнішим, охоплював більше територій, поглиблювався, прискорювався. Якщо ж покласти в основу концепції поняття «взаємозалежності», слід шукати приклади того, як події, що відбувалися на відділених відстанях, суттєво впливали на інші держави, території, спільноти.

Такою подією можна, безумовно, вважати відкриття Америки, до глобальних наслідків якої належать такі: надходження золота, срібла і нових продуктів у Європу дало потужний поштовх її розвитку, занесення європейцями вірусів в

Америку викликало велику смертність корінного населення, відбувся занепад торгівлі золотом Африки з Європою, натомість набула розвитку работоргівля у зв'язку з потребою постачання робочої сили з Африки в Америку.

Проте такою подією, що свідчить про взаємозалежність віддалених територій, можна також вважати епідемію бубонної чуми у Європі у XIV ст., названою «чорною смертю». Її спалах був зафіксований у 1320 р. в Китаї. До Європи віруси були занесені торговцями з Китаю чи Центральної Азії через порт Кафа в Криму в 1346 р. У наступному році вони разом з торговельними кораблями досягли Александрії в Єгипті, у наступні роки – територій західної і центральної Європи. Якщо у середині XIV ст. населення Європи складало близько 80 млн. осіб, то в 1400 р. – 40-50 млн., тобто скоротилося на 45%. Чи це не було ознакою посилення взаємозалежності світу у період, що передував відкриттю Америки?

Професори Принстонського університету Роберт Тіньюор, Джеремі Адельман та інші у підручнику з глобальної історії «Світи разом, світи окремо» визначають «глобалізацію» двояко – як процес «розвитку інтегрованих світових культурних і економічних структур, що охоплюють увесь світ» і як історичний період, що розпочався з 1970-х рр. [5, С. 785]. Підставами для видалення цього історичного періоду для них є: по-перше, відмова США від золотого стандарту і фінансова дерегуляція, що дозволило грошам більш вільно пересуватися через кордони і призвело до створення транснаціональними компаніями розгалужених мереж виробництва і постачання; по-друге, завершення деколонізації Африки у 1970-1980-х рр. і закінчення апартеїду в Південній Африці, у зв'язку з чим відбулося повернення усіх держав Африки до самоуправління і припинення поділу світу на «три світи», що мав місце з 1940-х рр.; по-третє, падіння комунізму і завершення «холодної війни», що покращили перспективи глобального обміну людьми, ідеями і ресурсами [25, С. 787].

Відомий американський журналіст Томас Фрідман у резонансній праці «Лексус і оливкове дерево» (1999 р.) також змальовує глобалізацію двояко, як процес і нову міжнародну систему, що настала після закінчення «холодної війни» [26].

Отже, визначення ролі і місця США у глобалізації значною мірою залежить від інтерпретації цього явища. Якщо визнати, що глобалізація є процесом, який розпочався у давнину, коли США як держави ще не існувало, то концепція «американського проекту» втрачає сенс. Водночас слід визнати визначальний вплив глобалізації на США – від відкриття Колумбом Америки, переселення людей до північноамериканських колоній Іспанії, Франції, Британії, їхнього включення у міжнародну торгівлю, інтеграції різних колоній у єдину державу, до прийняття американцями цінностей, які вони вважають універсальними, мобільності як однієї з ключових рис американського способу життя і підвищеної уваги до технологій продовж усього періоду існування держави. Розвитку США сприяли масові міграції населення з різних частин світу, особливо у кінці XIX – на початку XX ст., що сформували унікальну американську культуру, закордонні інвестиції та активна участь американських підприємців у міжнародній торгівлі через океани.

З іншого боку, на відміну від тогочасного світового лідера Великої Британії, в кінці XIX – на початку XX ст. вони не поділяли принципів «вільної торгівлі», а прийняли їх і почали захищати лише тоді, коли американська економіка достатньо зміцнилася і стала конкурентоспроможною на світовому ринку. Тривалий час

США дотримувалися принципів ізоляціонізму у зовнішній політиці, першим відступом від яких була їхня участь у Першій світовій війні, після чого вони знову тимчасово повернулися до попередніх принципів.

Якщо вважати «глобалізацією» певний історичний період, який розпочався у 1970-ті чи 1990-ті рр., то переважаючі американські впливи у цей час не можна заперечувати. Значне зростання міжнародної ролі США під час і після закінчення Другої світової війни свідчило про чергову зміну світового лідера / лідерів, що неодноразово відбувалося у світовій історії. Як це було в попередні періоди розвитку людства, держава-лідер отримувала можливість проектувати свої впливи на увесь відомий на той час світ чи підпорядковану їй частину світу. Хоч у останні роки, що передували закінченню «холодної війни», відносна економічна і політична могутність США зменшилися і виявилися ознаки багатополусної світової системи, вони знову стали домінуючою державою світу в 1990-ті рр. Як найбагатша країна вони мали найкращі можливості впливати на світ політично, ідеологічно і економічно, а їхні компанії (разом з європейськими і японськими) були найбільш готові до інвестування за кордон в місцях, де відкривалися можливості. Виникли сприятливі умови для поширення американського бачення світу у глобальному масштабі. Це стосувалося як ідей міжнародного співробітництва, демократії і прав людини, так і лібералізації торгівлі й інвестицій. Сполучені Штати, які переживали на початку 1990-х рр. економічні труднощі, вже не були змушені відкривати свої ринки для союзників і партнерів у односторонньому порядку, щоб зміцнити їх в умовах боротьби двох систем, а почали вимагати від них «чесної торгівлі» – взаємного відкриття ринків для торгівлі й інвестицій. Ідеологічну основу торговельно-економічної політики США заклали принципи, узагальнені американським економістом Дж. Вільямсом у концепції «Вашингтонського консенсусу» (1990 р.), що включали макроекономічну стабілізацію, економічну відкритість щодо торгівлі та інвестицій, суворий ринковий підхід до розвитку національних економік, необхідність створення сприятливого середовища для приватного сектора.

США стали ініціатором лібералізації торгівлі як на двосторонньому, так і регіональному рівні, свідченням чого стало підписання угоди про вільну торгівлю між США і Мексикою (1989 р.) та приєднання до неї Канади (1992 р.). Результатом цього стала Північноамериканської угода про вільну торгівлю (НАФТА), яка вступила у дію 1 січня 1994 р. і мала стати моделлю для більш масштабної угоди за участю держав Латинської Америки (цей проект не було реалізовано). Процеси лібералізації торгівлі у дещо іншому форматі були започатковані також у ширшому Азійсько-Тихоокеанському регіоні із залученням країн Східної Азії, Австралії і Нової Зеландії, як на двосторонньому, так і багатосторонньому рівні через створений у 1989 р. форум Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС).

Поширення американської культури через кіно, музику, агентства новин, діяльність недержавних організацій тощо у глобальному масштабі не було новим феноменом, а лише повторювало зразок, який не раз спостерігався в світовій історії, коли домінуюча держава поширювала свої культурні впливи, як, скажімо, Римська імперія чи Велика Британія у своїй імперії і поза її межами. Проте у США було для цього набагато більше можливостей через нові технології в сфері

комунікацій – не лише через газети, радіо і телебачення, але також через Інтернет і цифровий зв'язок.

Проте не лише США впливали на світ, але і світ впливав на США. Свідченням цьому є етнічна і культурна диверсифікованість американського суспільства, включаючи політичну, ділову і академічну еліту, встановлення тісної взаємозалежності з китайською та іншими провідними економіками світу, місце глобальних проблем (міжнародний тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, загрози смертоносних інфекцій тощо) у порядку денному національної безпеки США.

Як це було і в попередній період світової історії, від нових можливостей, створених глобалізацією, виграли не лише США. Перенесення американськими компаніями виробництва в країни з дешевшими ресурсами не лише обумовило надходження більш дешевих товарів на американський ринок, але також мало наслідком часткову деіндустріалізацію Америки, масову втрату робочих місць як робітниками, зайнятими у сфері індустрії, так і працівниками сфери послуг. З іншого боку, воно сприяло економічному розвитку держав, які змогли використати нові обставини світового розвитку у своїх інтересах. Паралельно з короткотривалим світовим домінуванням США відбувався, за визначенням американського політолога Фаріда Закарії, «підйом інших» [27, С. 26], що мало наслідком формування за короткий історичний проміжок часу багатополосного світу.

Крім розпорошення сили між державами, впливовими елементами міжнародної системи ставали тепер недержавні актори – глобальні транснаціональні компанії, недержавні організації, мережі організованої злочинності, включаючи терористичні, індивіди-хакери та інші. Можливості США впливати на світ суттєво зменшилися. Розуміння такого стану справ відображає концепція «колективного лідерства», яку реалізовували дві адміністрації Б. Обама (2009-2017 рр.), на противагу одноосібному світовому лідерству США.

Отже, вивчення науковцями явища глобалізації, яке розпочалося у 1970-1980-ті рр., відбувалося у двох основних вимірах – як процесу і сучасної історичної епохи. Велика кількість концепцій глобалізації обумовлена складністю і багатоплановістю цього явища. Якщо розуміти глобалізацію як процес, то слід визнати, що він не може бути «американським проектом», оскільки розпочався, очевидно, до появи США як «великої держави» чи їх виникнення як держави взагалі. Якщо прийняти визначення «глобалізації» як сучасної епохи – періоду розвитку людства з 1990-х чи 1970-х рр., то слід визнати переваги, які отримали США від глобалізації у зв'язку з суттєвими, а в окремі періоди переважаючими впливами на світову систему. Проте це відображає загальну тенденцію, що мала місце в різні епохи світової історії, коли наймогутніша на той час держава отримувала основні переваги від процесів глобалізації. З іншого боку, тому вона і ставала могутньою, що ефективно використовувала нові можливості, які можна пов'язувати з процесами глобалізації. Констатація Д. Трампом негативного впливу глобалізації на США є виявом втрати ними домінуючих світових позицій.

Джерела та література

1. Solis M. Trump Withdrawing from the Trans-Pacific Partnership. March 24, 2017 [Electronic resource]. – Mode of Access: <https://www.brookings.edu/blog/unpacked/2017/03/24/trump-withdrawing-from-the-trans-pacific-partnership> [Accessed: 11th August 2017] – Title from the Screen.
2. Chakraborty B. Paris Agreement on Climate Change: US Withdraws as Trump Calls it 'Unfair'. June 01, 2017 [Electronic resource]. – Mode of Access: <http://www.foxnews.com/politics/2017/06/01/trump-u-s-to-withdraw-from-paris-climate-pact-calls-it-unfair-for-america.html> [Accessed: 10th August 2017]
3. Chander A. What the Trump Administration's NAFTA Priorities Get Right (and Wrong) About Digital Trade [Electronic resource]. – Mode of Access: <https://www.cfr.org/report/what-trump-administrations-nafta-priorities-get-right-and-wrong-about-digital-trade> [Accessed: 21th August 2017]
4. Mason J., Solis M. Globalization on the Cheap: Why the U.S. Lost its Way on Trade, August 28, 2017 [Electronic resource]. – Mode of Access: https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/08/28/globalization-on-the-cheap-why-the-u-s-lost-its-way-on-trade/?utm_campaign=Foreign%20Policy&utm_source=hs_email&utm_medium=email&utm_content=56126662 [Accessed: 16th September 2017]
5. Felbab-Brown V. The Wall: the Real Costs of a Barrier between the United States and Mexico. August 2017 [Electronic resource]. – Mode of Access: <https://www.brookings.edu/essay/the-wall-the-real-costs-of-a-barrier-between-the-united-states-and-mexico> [Accessed: 17th September 2017]
6. An Assessment of Trump's First 100 Days of Foreign Policy, from Brookings experts [D.Dollar, V.Felbab-Brown, S.Pfeifer, B.Riedel, R.Bush, K.Kirici, D.Jaishankar]. April 28, 2017 [Electronic resource]. – Mode of Access: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/04/28/an-assessment-of-trumps-first-100-days-of-foreign-policy-from-brookings-experts> [Accessed: 11th August 2017]
7. Lachman D. Trump Ignores the Global Economy at his Peril. February 21, 2017 [Electronic resource]. – Mode of Access: <http://www.aei.org/publication/trump-ignores-the-global-economy-at-his-peril> [Accessed: 9th August 2017]
8. Chandy L. and Seidel B. Donald Trump and the Future of Globalization. November 18, 2016 [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2016/11/18/donald-trump-and-the-future-of-globalization> [Accessed: 2nd August 2017]
9. Гелд Д., Мак-Грю Е. Глобалізація / антиглобалізація / Д. Гелд, Е. Мак-Грю. – К.: К.І.С., 2004.
10. Chtatou M. Is Globalization a Postmodern Form of Imperialism? March 26, 2017 [Electronic resource]. – Mode of Access: <http://www.eurasiareview.com/26032017-s-globalization-a-postmodern-form-of-imperialism-analysis> [Accessed: 31 August 2017]
11. Litonjua M. D. The Socio-Political Construction of Globalization / M. D. Litonjua // International Review of Modern Sociology. – 2008. – 34(2). – P.253-278.
12. Globalization – Origin of the Word. 21 July 2010 [Electronic resource]. – Mode of Access: <http://www.mrglobalization.com/globalisation/252-globalization--origin-of-the-word> [Accessed: 30 August 2017]
13. Wallerstein I. The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century / I. Wallerstein. – New York: Academic Press, 1974.
14. World Polity Theory (Synopsis and Analysis) [Electronic resource]. – Mode of Access: <http://sociology.emory.edu/faculty/globalization/theories02.html>. [Accessed: 30 August 2017]
15. Levitt T. The Globalization of Markets / Theodore Levitt // Harvard Business Review. – 1983, May-June [Electronic resource]. – Mode of Access: <http://www.lapres.net/levit.pdf>. [Accessed: 20 August 2017]
16. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / Roland Robertson. – London: Sage Publications, 1992.
17. Robertson R. Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity / R.Robertson // Global Modernities / [Ed. M. Featherstone, S. Lash, and R. Robertson]. – London: Sage, 1995. – P. 25-44.
18. Гончар Б. М. Глобалізація / Б. М. Гончар // Історія в термінах і поняттях. – Вишгород, 2014. – С.121-122.

19. Бауман, З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман. – К.: Видавничий дім «Києво-могилянська академія», 2008.
20. Kharas H. and McArthur J. Can Globalization be Rescued from Itself? The Global Goals as a Path to Sustainability. October 5, 2016 [Electronic resource]. – Mode of Access: <https://www.brookings.edu/research/can-globalization-be-rescued-from-itself> [Accessed: 20 August 2017]
21. Kliesen K.L. Crossing Borders. The Globalization Debates [Electronic resource]. – Mode of Access: <https://www.stlouisfed.org/publications/inside-the-vault/spring-2008/crossing-borders-the-globalization-debate> [Accessed: 30 August 2017]
22. Arnander C. Think Globally, Spend Locally. The Illustrated History of Globalization / C.Arnander. – London: Profile books, 2005.
23. Білорус О., Власов В. Глобалістика – нова синтетична наука / О. Білорус, В. Власов // Вісник НАН України. – 2010. – № 3 – С.17-26.
24. Scheuerman, W. Globalization / W. Scheuerman // Stanford Encyclopedia of Philosophy [Electronic resource]. – Mode of Access: <http://plato.stanford.edu/entries/globalization> [Accessed: 30 August 2017]
25. Worlds Together, Worlds Apart. A History of the World. – Vol. C. / [R.Tignor, J.Adelman, S.Aron, S.Kotkin, S.Marchand, G.Prakash, M. Tsing]. – New York, London, W.W.Norton, 2011.
26. Фрідмен Т.Л. Лексус і оливкове дерево. Зрозуміти глобалізацію [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/friedman/friedman-zmist.htm> – Дата звернення: 03.08.2017. - Назва з екрану.
27. Закария Ф. Постамериканский мир / Ф.Закрия. – М.: Европа, 2009. – 277 с.

References

1. SOLIS, M. (2017) *Trump Withdrawing from the Trans-Pacific Partnership* [Online]. Available from: <https://www.brookings.edu/blog/unpacked/2017/03/24/trump-withdrawing-from-the-trans-pacific-partnership> [Accessed: 11th August 2017]
2. CHAKRABORTY, B. (2017) *Paris Agreement on Climate Change: US Withdraws as Trump Calls it 'Unfair'* [Online]. Available from: <http://www.foxnews.com/politics/2017/06/01/trump-u-s-to-withdraw-from-paris-climate-pact-calls-it-unfair-for-america.html> [Accessed: 10th August 2017]
3. CHANDER, A. (2017) *What the Trump Administration's NAFTA Priorities Get Right (and Wrong) About Digital Trade* [Online]. Available from: <https://www.cfr.org/report/what-trump-administrations-nafta-priorities-get-right-and-wrong-about-digital-trade> [Accessed: 21th August 2017]
4. MASON, J., SOLIS, M. (2017) *Globalization on the Cheap: Why the U.S. Lost its Way on Trade* [Online]. Available from: https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/08/28/globalization-on-the-cheap-why-the-u-s-lost-its-way-on-trade/?utm_campaign=Foreign%20Policy&utm_source=hs_email&utm_medium=email&utm_content=56126662 [Accessed: 16th September 2017]
5. FELBAB-BROWN, V. (2017) *The Wall: the Real Costs of a Barrier between the United States and Mexico* [Online]. Available from: <https://www.brookings.edu/essay/the-wall-the-real-costs-of-a-barrier-between-the-united-states-and-mexico> [Accessed: 17th September 2017]
6. DOLLAR, D. et al. (2017) *An Assessment of Trump's First 100 days of Foreign Policy, from Brookings experts* [Online]. Available from: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/04/28/an-assessment-of-trumps-first-100-days-of-foreign-policy-from-brookings-experts> [Accessed: 11th August 2017]
7. LACHMAN, D. (2017) *Trump Ignores the Global Economy at his Peril* [Online]. Available from: <http://www.aei.org/publication/trump-ignores-the-global-economy-at-his-peril> [Accessed: 9th August 2017]
8. CHANDY, L., SEIDEL B. (2016) *Donald Trump and the Future of Globalization* [Online]. Available from: <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2016/11/18/donald-trump-and-the-future-of-globalization> [Accessed: 2nd August 2017]
9. HELD D., MCGREW E. (2004). *Globalizatsia/Anti-globalitsia*. Kyiv: K.I.C.

10. CHTATOU, MOHAMED (2017) *Is Globalization a Postmodern Form of Imperialism* [Online]. Available from: <http://www.eurasiareview.com/26032017-s-globalization-a-postmodern-form-of-imperialism-analysis> [Accessed: 31 August 2017]
11. LITONJUA, M. D. (2008) The Socio-Political Construction of Globalization. *International Review of Modern Sociology*. 34(2), p. 253-278.
12. *Globalization – Origin of the Word (2010)* [Online]. Available from: <http://www.mrglobalization.com/globalisation/252-globalization--origin-of-the-word> [Accessed: 30 August 2017]
13. WALLERSTEIN I. (1974) *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.
14. *World Polity Theory (Synopsis and Analysis)* [Online]. Available from: <http://sociology.emory.edu/faculty/globalization/theories02.html> [Accessed: 30 August 2017]
15. LEVITT, T. (1983) *The Globalization of Markets*. *Harvard Business Review*, May-June [Online]. Available from: <http://www.lapres.net/levit.pdf> [Accessed: 20 August 2017]
16. ROBERTSON, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage Publications.
17. ROBERTSON, R. (1995) Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity In M. Featherstone, S. Lash, and R. Robertson (eds.). *Global Modernities*. London: Sage, P. 25-44.
18. GONCHAR, B.M. (2014) *Globalizatsia. Istoriya u terminah i poniattiah*. Vyshgorod: Sergiyichuk M.I., P.121-122.
19. BAUMAN, Z. (2008) *Globalizatsia. Naslidky dlia luidyny i sypilstva*. Kyiv: vydavnycyi dim «Kyyevo-Moghulianska akademia.
20. KHARAS, H., MCARTHUR, J. (2016) *Can Globalization be Rescued from itself? The Global Goals as a Path to Sustainability* [Online]. Available from: <https://www.brookings.edu/research/can-globalization-be-rescued-from-itself> [Accessed: 20 August 2017]
21. KLIESEN, K.L. (2008) *Crossing Borders. The Globalization Debates* [Online]. Available from: <https://www.stlouisfed.org/publications/inside-the-vault/spring-2008/crossing-borders-the-globalization-debate> [Accessed: 30 August 2017]
22. ARNANDER, C. (2005). *Think Globally, Spend Locally. The Illustrated History of Globalization*. London: Profile books.
23. BILORUS O., VLASOV V. (2010) Globalistyka – nova syntetychta nauka. *Visnyk NAN Ukrainy*. 3, p.17-26.
24. SCHEUERMAN, W. (2014) Globalization. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [Online]. Available from: <http://plato.stanford.edu/entries/globalization> [Accessed: 30 August 2017]
25. TIGNOR, R. et al. (2011). *Worlds Together, Worlds Apart. A History of the World*. Vol. C. New York, London, W.W.Norton.
26. FRIEDMAN, THOMAS L. (1999) *Leksus i olyvkove derevo. Zrozymity globalizatsiyu* [Online]. Available from: <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/friedman/friedman-zmist.htm> [Accessed: 03 August 2017].
27. ZAKARIA, F. (2008) *Postamerikanskiy mir*. Moskva: Evropa.

Nataliya Gorodnia, Doc. Sc. (History), Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

GLOBALIZATION AND THE UNITED STATES

Abstract. *The paper studies major concepts of globalization and focuses on its impact on the U.S. and vice versa. A concept of globalization as an American project to strengthen its global influences is noticeable in the academic discourse on globalization. However, a negative impact of globalization on the U.S. was one of the leading themes of D.Trump’s election campaign, and his actions as a President prove his intentions to implement at least a part of his election pledges. Globalization is viewed by scholars as a concept of global changes, mostly as process and an epoqe we live in. There exists no consensus among them about the time when*

globalization as a process had started. Most often the scholars suggest that it has begun in the late 20th century, middle or late 19th century or earlier. The 16th century, though globalization is also considered as an earlier phenomenon of the world history. The scholars define several periods or waves of globalization with different major characteristics that determined separate historic epoques. These waves occurred with various dynamics in economic, political, social and cultural spheres, and in different parts of the world.

Obtaining major advantages and profits from globalization by the most powerful state, and vice versa, its transformation into the mightiest state due to the most effective implementation of opportunities that globalization provided, was a leading trend of the global development throughout history. In the 20th century, it was the United States. D. Trump's acknowledging the globalization's negative impact on the U.S. reveals that its global leading position in the second decade of the 21st century has diminished.

Key words: globalization, the United States, study of globalization, major concepts of globalization, D. Trump's administration

УДК 327(73)

Дмитро Лакішик,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Державна установа
«Інститут всесвітньої історії НАН України»

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ АКЦЕНТИ ТА ПРІОРИТЕТИ СТРАТЕГІЇ «ЗАДІЯНОСТІ ТА РОЗШИРЕННЯ» АДМІНІСТРАЦІЇ Б. КЛІНТОНА

Анотація. У статті досліджуються витoki, еволюція та особливості безпекової стратегії «задіяності та розширення» адміністрації Б. Клінтона. Аналіз її підходу до стратегічних цілей та національних інтересів свідчить, що головним чинником включення тих чи інших положень до безпекових стратегій США був, є і залишатиметься аспект вимірювання реальних загроз власне для життєвих інтересів Америки. Значною мірою цей чинник визначає американське прагнення забезпечити й увічнити домінування своєї держави на міжнародній арені.

Трьома центральними компонентами стратегії «задіяності та розширення» Б. Клінтона були: зусилля з підвищення безпеки США шляхом підтримання високих оборонних можливостей та застосування ефективної дипломатії для просування спільних заходів в галузі безпеки; відкриття закордонних ринків і сприяння глобальному економічному зростанню; сприяння демократії за кордоном.

Основним стратегічним завданням США проголошувалося збереження американського домінування в усіх сферах, однак особлива увага приділялася економічним чинникам. Розробники доктрини вважали, що у майбутньому глобальне лідерство буде визначатися не стільки військовою міццю, скільки економічною спроможністю і здатністю успішно конкурувати на світових ринках. Останнє все ж не означало відмову від використання силової складової у вирішенні проблем міжнародної безпеки. Окрім того, саме за президентства Б. Клінтона США визнали за собою право на односторонні дії, без урахування позиції ООН і навіть своїх союзників по НАТО.

Ключові слова: зовнішня політика США, Б. Клінтон, стратегія національної безпеки, стратегія «задіяності та розширення».